

Skoleskipet "Statsraad Lehmkuhl" – en "Fugl Fønix" med hvite seil

av

Knut Bjerke

Medlem av Langesund og omegns sjømannsforening

1 Forord

Bakgrunn for denne historien om Seilskipet "Statsraad Lehmkuhl" er at jeg den 17. mai 2009 var invitert til å spise 17. mai frokost ombord i Seilskipet ved Bradbenken kai i Bergen.

Minnene kom tilbake etter at jeg for 32 år siden i 1977 ble engasjert i å ruste opp seilskipet som hadde ligget i brakk i mange år på Vågen i Bergen. Seilskipet var i en elendig forfatning og kun noen få ildsjeler hadde tro på at Statsraaden noen gang kunne bli seildyktig igjen.

Jeg var den gang Kapteinløytnant på marinebasen Haakonsværn og en av disse få ildsjelene som benyttet fritiden til å støtte opp om "Statsraad Lehmkuhl".

Sammen med min gode venn og kollega Løytnant Wallentin Wallentinsen sto vi i spissen for å markedsføre "Statsraaden" slik at den skulle komme under hvite seil igjen og bli en pryd for byen.

Vårt engasjement ble formalisert gjennom Statsraad Lehmkuhls Venneforeningen hvor jeg ble innvalgt som nestleder i 1977.

Både leder og nestleder i Venneforeningen hadde møterett i Stiftelsen Seilskipet Statsraad Lehmkuhl som ble etablert i 1978. Det var skipsreder Hilmar Reksten som i 1978 skjenket «Statsraad Lehmkuhl» til Stiftelsen som siden den gang har eiet og drevet skipet.

Man kan trygt si at under stiftelsens eierskap sto Seilskipet opp som en "Fugl Fønix av asken" og i dag seiler det stolte skip med skoleelever og "turistmatroser" på en rekke tokt langs norskekysten og i Nordsjøområdet.

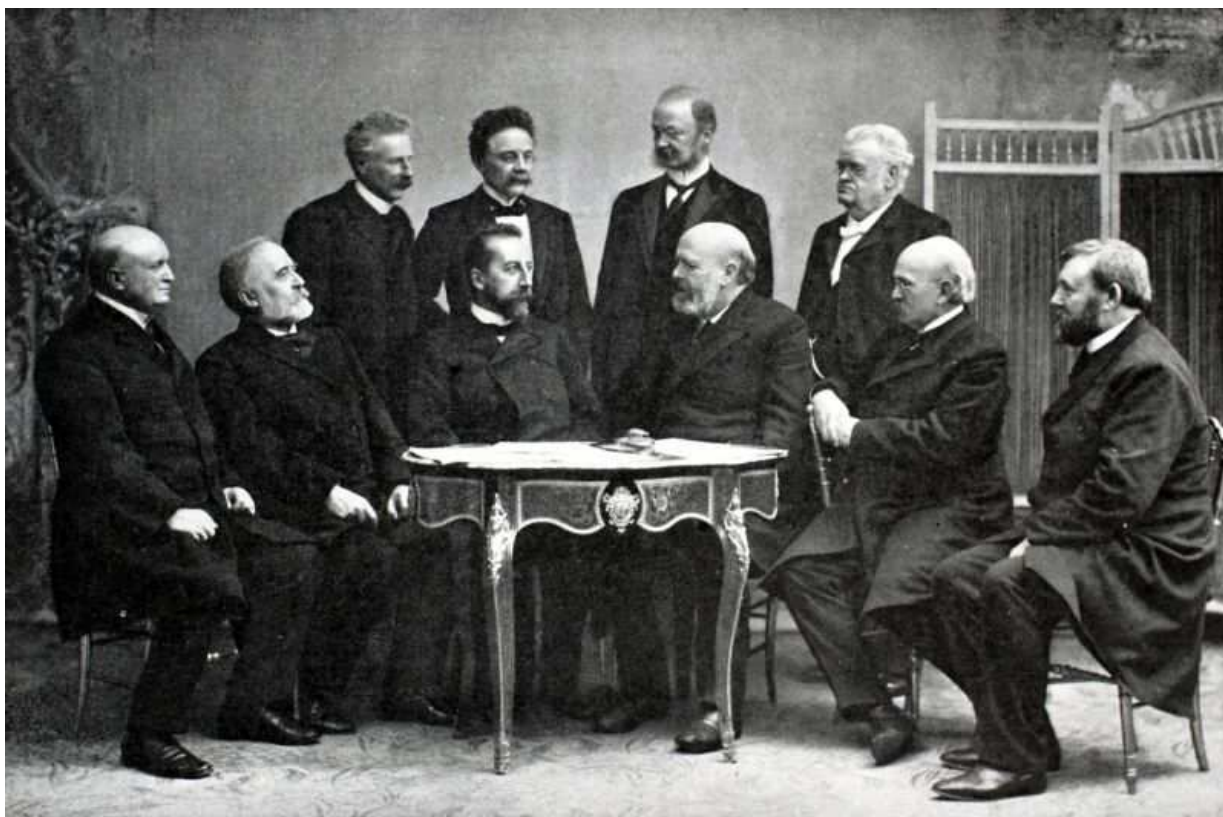
2 Seilskipets historie frem til 1978

"Statsraad Lehmkuhl" er en tremastet stålark. Den ble bygget ved "Tecklenborg werft" i Bremerhaven i 1914 som tysk skoleskip, for den tyske handelsflåten under navnet "Grossherzog Friedrich August".

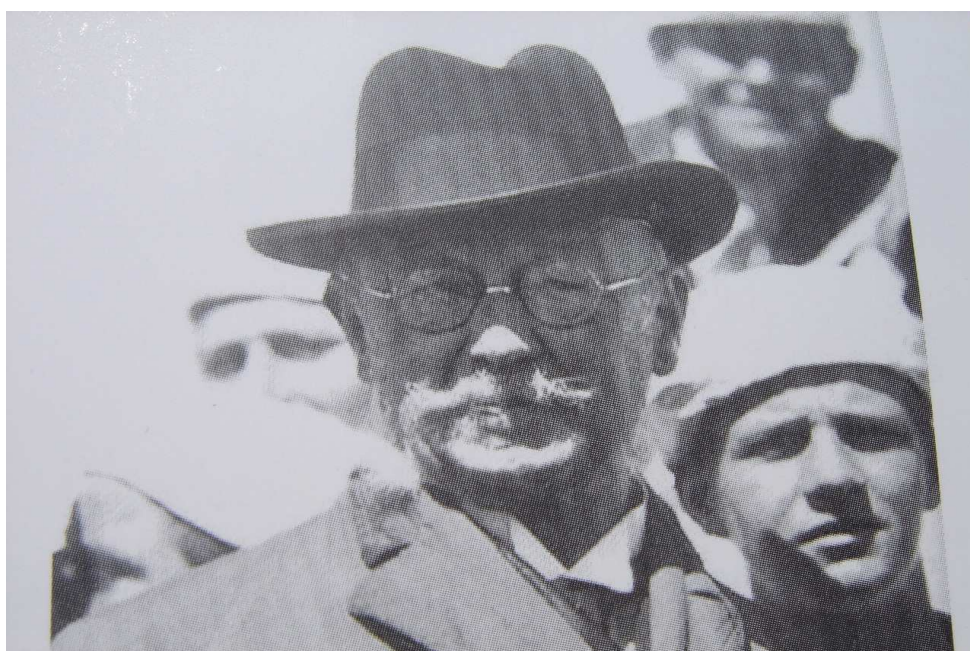
Under hele den første verdenskrig lå skipet i opplag i Tyskland og ble deretter beslaglagt av engelskmennene og tauet over til England etter krigen.

På initiativ fra av daværende direktør i Det Bergenske Dampskipsselskap, tidligere statsråd Kristoffer Lehmkuhl, kjøpte rederiet seilskipet i 1923 for kr. 425 000 (hvorav Norges rederforbund skjøt til kr. 300 000).

Som uttrykk for erkjentlighet overfor Kristoffer Lehmkuhl, for hans arbeid til fremme av skoleskipssaken i Norge og for hans innsats i 1905-regjeringen, ble seilskipet omdøpt til "Statsraad Lehmkuhl".

Michelsens regjering i 1905. Foran fra venstre: Olsson, Arctander, Michelsen, Løvland, G. Knudsen, Vinje. Bak fra venstre: Bothner, Hagerup Bull, **Lehmkuhl**, Chr. Knudsen

Kristoffer Lehmkuhl – fotografi tatt under byvandring i Bergen

Etter at Bergens Rederiforening hadde utrustet et 5 måneders prøvetokt for 200 elever i 1923 ble skipet overdradd til institusjonen Bergens Skoleskip, til avløsning av dens gamle skoleskip, korvetten "Alfen".

Fra 1924 til 1966, bare avbrutt av krigsårene 1940 – 1945, drev institusjonen Bergens Skoleskip "Statsraad Lehmkuhl", men svikt i tilgang på elever og økte driftsomkostninger gjorde at man overveide salg av seilskipet til utlandet.

Skipsreder Hilmar Reksten kjøpte "Statsraad Lehmkuhl" i 1967 for at den ikke skulle gå ut av landet og at den fortsatt skulle kunne brukes til opplæringsformål.

I årene 1968 – til 1972 drev så skipsreder Reksten for egen regning diverse kurs for førstereisgutter. Men grunnet manglende statstilskudd til opplæring, ble "Statsraad Lehmkuhl" liggende i opplag på Bergen havn fra 1973.

Hilmar Rekstens tilknytning til "Statsraaden" går imidlertid lengre tilbake. Allerede i 1939 -1940 var han mobiliseringsdisponert som vernepliktig Intendanturoffiser ombord på "Statsraaden". På det tidspunktet var seilskipet innrullet som en del av den norske marine.

Da Tyskland invaderte Norge engasjerte Reksten seg straks i motstandsarbeidet. Tidlig på dagen den 9. april dro han til marinebasen Marineholmen i Bergen, bløffet seg forbi de tyske vaktene der og fikk smuglet ut den norske kommandanten, samt viktige, hemmelige papirer.

Snart satte Rekstens anti-nazistiske virksomhet ham i en svært utsatt stilling, og han valgte å forlate sine fem mindreårige barn hjemme på Fjøsanger for å reise over til Storbritannia. Derfra dro han videre til New York for å være med på å organisere og bygge opp Nortraship.

Etter kapitulasjonen av Norge i 1940 var det ingen virksomhet for "Statsraad Lehmkuhl" i krigsårene. Etter krigen ble seilskipet igjen benyttet som skoleskip for opplæring til handelsflåten.

I begynnelsen på 1970 tallet viste deg seg vanskelig å få maritime skoler, både skoler for handelsflåten og skoler for utdannelse i Sjøforsvaret, til å forstå betydningen av å ha et seilskip som skoleskip.

Forståelsen for å benytte et seilskip som ledd i den moderne utdannelse av sjøfolk var omtrent ikke tilstede i noen pedagogiske fora. Den gjengse oppfatning at slik opplæring var gått ut på dato!

Det tok både tid og krevde innsats for å argumentere mot slike oppfatninger. Det at lederskap, ledertrening, teambuilding, opplæring i ansvar og plikter kunne praktiseres ombord i et seilskip fikk først gjennomslag etter mange års iherdige innsats fra Stiftelsen og Venneforeningen.

Det å reise nok penger til å oppruste "Statsraaden" ble en stor utfordring på slutten av 1970 tallet. Jeg husker spesielt et møte i Stiftelsen som var arrangert av Hilmar Reksten i rederiets kontorer på Fjøsanger. Vi skulle lage budsjett for Statsraaden i ett år fremover. Stiftelsen bidro med sine anslag og bidrag fra sponsorer i Bergen og omegn, venneforeningen presenterte et solid bidrag til oppgradering og vedlikehold. Kultur- og utdanningsdepartementet var representert med to delegater. Vi hadde faktisk tro på at Staten var villig til å gi et bidrag over stasbudsjettet, men svaret fra departementet var på det tidspunktet et klart - nei!

Hilmar Reksten lyttet til statens argumenter tålmodig en lang stund, men til slutt ble det for mye tåkeprat og Hilmar Reksten skrek ut til statens representanter "Koffor har dokker byråkrater fra Oslo kommet hit til Bergen når dokker ikke kan støtte opp om "Statsraaden"?"

Det ble med ett stille rundt bordet og de ble svar skyldig. Det ble på en høflig måte bestilt taxi til byråkratene slik at de kunne rekke sitt fly tilbake til Oslo.

Møtet fortsatte til langt ut over kvelden og vi fikk laget et godt budsjett uten statens bidrag. Budsjettet bidro til at arbeidet med opprustningen av Statsraaden kunne fortsette i økt omfang da bidragene etter hvert strømmet inn som forutsatt i budsjettet så vi lyst på fremtiden.

Senere har staten bidratt med sin støtte til skipet og det forhold at Sjøkrigsskolen i dag benytter skipet til kadettundervisning gjør at Statsraad Lehmkuhl i dag oppfyller den målsetting som Stiftelsen og Venneforening satte seg på syttitallet.

3 En "Fugl Fønix" med hvite seil

Etter at Venneforeningen var etablert i 1976 og at Skipsreder Hilmar Reksten hadde overdratt seilskipet til egen Stiftelse i 1998, kom det konkrete planer for i første omgang å sette skipet i sjødyktig stand. En god del av riggen, dekk og trematerialer var i dårlig forfatning.

Noe av det viktigste var imidlertid å få undersøkt stålskroget for å få konstatert hvor mye tæring det var på stålplatene. Dette krevde dokksetting av seilskipet. Verken Venneforeningen eller Stiftelsen hadde på den tid likvide midler til å iversette en slik operasjon og i tillegg var det mange som var pessimistiske og hevdet at etter over 60 år var stålplatene i skroget i ferd med å gå i oppløsning. Statsraaden hadde, mente mange kun noen få år igjen som pyntegjenstand på Vågen i Bergen.

Nå hadde det seg slik at de to marineoffiserene som jobbet på Haakonsvern og var med i Venneforeningen, var gift med to sekretærer i nøkkelroller. Den ene sekretæren var sekretær for Admiral Breirem, Sjef for Vestlandets Sjøforsvarsdistrikt (VSD). Den andre sekretæren var sekretær for Admiral Owren, Sjef for Sjøforsvarets forsyningskommando(SFK).

Etter et sosialt samvær på Haakonsvern hvor direktøren for Bergens Mekaniske Verkested på Laksevåg var gjest, ble saken ordnet i minnelighet.

Dato for dokking av Statsraaden ble avtalt. Admiral Owren hadde beroliget Verkstedsdirektøren med at man skulle bare dokke skipet og sjekke noen stålplater. Verkstedet hadde gått med på at operasjonen maksimum skulle ta 4 timer. Statsraaden ble liggende i dokk på Laksevåg i en uke. Sjelden har to Admiraler fått så mye kjeft, men de bidro begge til at vi fikk en grundig undersøkelse av skroget. Det var 60 -70 cm med groe og skjell over hele bunnen. Dette ble rensket bort og dokkarbeiderne som fikk en skikkelig drittjobb, var lite begeistret for denne jobben. Men med bergensk patriotisk innsats fra dokkarbeiderne og fra ledelsen på BMV Laksevåg fikk vi konstatert at det kun var marginale tæringer på stålplatene. Skipet kunne seile i mange år og sertifisering for sjødyktighet var nå mulig. Den første milepæl var nådd og Venneforeningen og Stiftelsen kunne nå legge konkrete planer for opprusting og drift av Statsraaden.

I tillegg til at vi hadde fått bekreftelse på at seilskipet var sjødyktig i mange år fremover, strømmet det nå på med medlemmer til Venneforeningen. Gaver fra firma, sjøfolk og skipsredere strømmet inn i tillegg til at skipet fikk tilbud om å overta en del utrangert materiell fra Sjøforsvaret som skaffetøy, tauverk, verktøy og annet nyttig materiell for opprusting av skipet. Det ble ansatt en Skipper ombord som fikk med seg et lite mannskap for vakt og vedlikeholdsarbeider. Etter hvert fikk man installert ny motor og nye dekk og riggen rustet opp for fullt.

Etter 1980 ble "Seilskipet Statsraad Lehmkuhl" som en "fugl fønix" som steg opp av asken. Fugl Fønix er et fabeldyr som er symbol på gjenfødselen, gjenoppstandelsen, udødelighet og liv etter døden. Det er nærliggende å tenke på den fabelen fra egyptisk mytologi når man ser på hva ihuga ildsjeler, frivillige i alle aldre, venneforening, sponsorer og stiftelse har oppnådd med Seilskipet slik det fremstår i dag som en pryd og stolthet for Bergen by.

I årene fra 1994 til 2005 har skipet igjen gjennomgått et omfattende rehabilitasjonsprogram og fremstår i dag etter denne oppgraderingen som et av verdens beste vedlikeholdte seilskip.

Sertifiseringsmerkene fra Det Norske Veritas og Skipskontrollen er beviset på "Statsraadens" sjødyktighet i dag.

4 Stiftelsen og Venneforeningen

4.1 Stiftelsen

Stiftelsen Seilskipet Statsraad Lehmkuhl ble etablert i 1978.

Formålet med virksomheten er nedfelt i statuttene som følger:

Stiftelsen har til formål å søke seilskipet «Statsraad Lehmkuhl» bevart for etterslekten og herunder gi det en verdig bruksanvendelse som samsvarer med skipets tradisjon, herunder maritim yrkesopplæring.

Virksomheten holder til sentralt i Bergen og har 5 personer ansatt i administrasjonen, som også omfatter Statsraad Lehmkuhls Venner. Administrasjonen håndterer all virksomhet i tilknytning til drift og bevaring av «Statsraad Lehmkuhl».

Skipet har en besetning på ca. 17 personer i seilingssesongen, et tall som blir noe redusert i opplagsperioden om vinteren.

4.2 Venneforeningen

Statsraad Lehmkuhls Venner ble stiftet i 1976 som en frittstående støtteforening for «Statsraad Lehmkuhl».

Foreningens formål er å arbeide for at «Statsraad Lehmkuhl» bevares for Bergen og under norsk flagg.

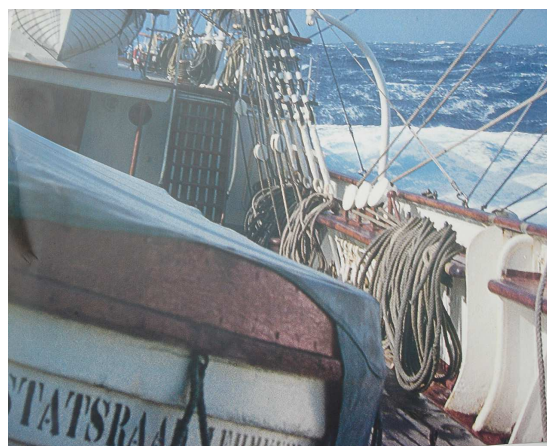
Foreningens midler skal, etter styrets vedtak, anvendes til beste for «Statsraad Lehmkuhl». Venneforeningen har sete i Bergen, og holder til i samme kontorlokaler som Stiftelsen. I 2009 har Venneforeningen ca. 3000 medlemmer fordelt på vanlige medlemmer og bedriftsmedlemmer.

I 1977 jobbet vi aktivt for å få med de første bedriftskunder. Det var stor velvilje fra det maritime fagmiljøet, men også bedrifter som ikke hadde spesiell tilknytning til sjølivet, bidro på sin måte.

Det er en sponsor jeg vil trekke frem i denne sammenheng og det er F.Beyer Papirvarefabrikk A/S i Bergen som i 1977 trykket opp 1000 serier av bilder av Statsraaden som gave til foreningen Statsraad Lehmkuhls Venner. Posterserien kostet kr. 50,- og ble raskt utsolgt.

Motiver fra bildeserien vises i bildekavalkaden nedenfor:

Det er verdt å merke seg at dette er bilder fra den perioden "Statsraad Lehmkuhl" var seilende skoleskip for handelsflåten før Hilmar Reksten kjøpte skipet i 1967.

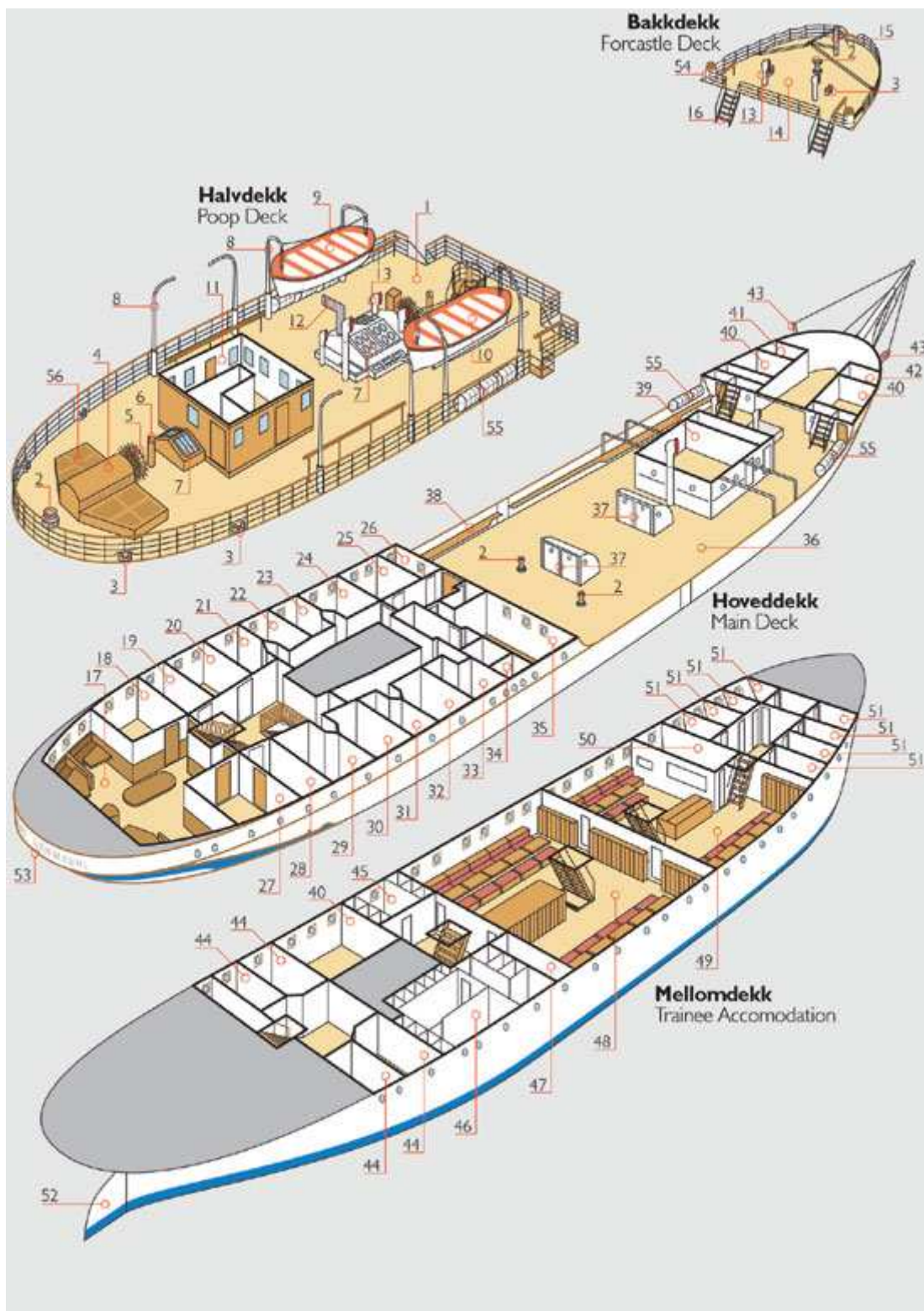

5 Statsraad Lehmkuhls tekniske data

Bygget:	1914 av Johann C. Tecklenborg AG, Bremerhaven-Geestemünde
Sjøsatt:	14. januar 1914
Tidligere navn:	«Grossherzog Friedrich August» (1914-1923) «Westwärts» (1940-1945)
Type:	3-mastet barkrigget skoleskip
Største lengde:	98,00 m (inkl.baugspyd)
L.o.a. (skroget):	84,60 m
L.b.p. (vannlinjen):	73,00 m
Bredde:	12,60 m
Største høyde:	48,00 m
Største dypgående:	5,20 m
Brutto tonnasje:	1.516 t
Antall seil:	22
Samlet seilareal:	2.026 m²
Største fart:	11 knop (maskin) / 17 knop (seil)
Maks passasjerantall, skjærgårdsturer:	350
Maks antall elever/ medseilere tokt:	150

6 Tegninger av skipet:

Forklaring til tegningene av skipet:

1 Halvdekk	29 Stuert
2 Gangspill	30 Lege
3 Pullert	31 Sersjant
4 Rorkiste	32 Tømmermann
5 Ratt	33 Båtsmann
6 Kompass	34 Wc
7 Skylight	35 Sykelugar
8 Davit	36 Hoveddekk
9 Babords livbåt	37 Nedgangkappe
10 Styrbords livbåt	38 Naglebenk
11 Bestikkugar	39 Bysse
12 Skorstein	40 Verksted
13 Luftlyre	41 Malingskap
14 Bakkdekk	42 Kosterkap
15 Ankerkran	43 Kranbjelke
16 Leider	44 Lugar
17 Kapteinens salong	45 Baderom damer
18 Rederlugar	46 Baderom menn
19 Pantry	47 Vaskerom
20 Overstyrmann	48 Aktre banjer
21 1. styrmann	49 Forre banjer
22 2. styrmann	50 Anretningsrom
23 1. maskinist	51 Lugar 2 mann
24 Maskinsjef	52 Ror
25 Dekkskontor	53 Akterspeil
26 Suvenir butikk	54 Fyrtårn for sidelanterne
27 Kaptein	55 Redningsflåter
28 Kapteins wc	56 Tralleverk

7 "Statsraaden" er en drøm under hvite seil

Etter omfattende restaureringsarbeider fremstår «Statsraad Lehmkuhl» i dag som kanskje verdens best bevarte skværriggede seilskip.

"Statsraad Lehmkuhl" har deltatt i en rekke av de store seilaser for skoleskip arrangert av "The Sail Training Assosiation" fra 1960 til 2004. Statsraaden har tre 1 plasser, men i de senere år har det blitt alt fra 2 plasser til plasseringer litt lengre nede på premielisten.

Av hensyn til skoleskipsguttenes sikkerhet ble "Statsraad Lehmkuhl" allerede fra konstruktørens side "underrigget", altså utrustet med redusert seilmengde i forhold til skipets størrelse. Dette gir skipet et visst handikap i kappseilaser ved svak vindstyrke. Skuten gjør deg derfor best i frisk bris.

Seilskipet Statsraad Lehmkuhl er i dag i operativ drift og seiler etter eget program med mannskap medseilere og turister. Vår drøm tilbake i slutten av 1970 årene har blitt en virkelighet som langt overstiger det vi kunne forestille oss den gang.

I dag markedsfører Stiftelsen seilskipet på følgende måte:

"Tenk deg å stå til rors på et av verdens største og vakreste seilskip, eller å være med å sette mer enn 2000 m² seil på under én time! Du trenger ingen seilerfaring - opplæring får du underveis..."

«Statsraad Lehmkuhl» er ikke et passasjerskip. Her kommer du om bord som "medseiler", det vil si at du tar del i det arbeidet som foregår på skipet. Du går vakter sammen med profesjonelle sjøfolk, alt fra utkikk og rortørn til byssevakt. Det blir lagt vekt på at de maritime tradisjonene blir ivaretatt - ikke minst seilmanøvrer. Det å klatre i riggen er for mange den ultimale seilopplevelsen, men dette er helt frivillig. Og kanskje blir det tid til en "shanty" og noen knuter innimellom øktene...

Innkvarteringen skjer på samme måte som i gamle dager - man sover på banjerne i hengekøye og sovepose.

Om bord treffer en mange forskjellige mennesker, både når det gjelder alder, bakgrunn og nasjonalitet. Men det rare er at når man først kommer ut på havet og seilene er satt, overskygger samholdet alt annet. Atmosfæren kan vanskelig beskrives - den må oppleves!

8 Skoletokt

Et tokt med "Statsraad Lehmkuhl" er en minnerik opplevelse på mange måter. Elevene får stå til rors, klatre i riggen og seile ett av verdens største seilskip. De får oppleve mange nye spennende havner, møte lokalbefolkningen, og se historiske steder.

Mange mener likevel at det er samholdet elevene oppdager når de må løse seiloppgaver sammen, som team, som har størst verdi. Ingen forkunnskaper om seiling er nødvendig. Om bord i Statsraaden lærer man sjømannskap, lederskap, samarbeide og samhandling som er helt nødvendig for at et seilskip skal fungere effektivt og trygt.

Det er plass til 4 - 5 skoleklasser på hvert tokt, avhengig av klassestørrelse. Maksimum antall er 150 elever med seilere. 4 - 5 foreldre/lærere er minimum pr. klasse.

Sjøforsvaret leier Statsraad Lehmkuhl til kadettopplæring. Opplæring på gamle seilskip er ikke noe nytt i kadettopplæringen. "Statsraad Lehmkuhl" er blitt brukt til dette formålet tidligere, men det var tyskerne som startet opp med denne typen opplæring for marinekadetter først.

Sjøforsvaret har i flere år benyttet seg av Statsraad Lehmkuhl som grunnutdanning i sjømannskap for kadettene på Sjøkrigsskolen og har nå en femårskontrakt med ytterligere opsjon på fem nye år. Dette vurderer Sjøforsvaret å benytte seg av. Sjøforsvaret ønsker å fortsette å bruke skuta under høsttoktene til Sjøkrigsskolen.

I den videre driften av skipet er økonomi og vedlikehold store utfordringer for Stiftelsen. Egen inntjening, støttebidrag fra det offentlige samt betydelig innsats fra Statsraad Lehmkuhls Venner og private bidragsytere, har imidlertid resultert i at Norges største seilskip i dag er fullstendig restaurert til fordums prakt!

9 Seilingsprogram for "Statsraaden"

I tabellen nedenfor er vist "Statsraadens" seilingsprogram for 2009 som et eksempel på aktiviteter i sommersesongen fra mai til september.

Tokt	Til / Fra	ETD (avgang)	ETA (Ankomst)
1	Bergen - Kirkwall - Bergen	2. mai kl. 10:00	7. mai kl. 10:00
2	Bergen - Lerwick - Bergen	29. mai kl. 11.00	2. juni kl. 14.00
3	Bergen - Rosendal - Bergen	28. juni kl. 11.00	1. juli kl. 13.00
4	Bergen - Kirkwall - Torshavn - Lerwick - Bergen	2. juli kl. 10.00	12. juli kl. 16.00
5	Bergen - Kirkwall - Bergen	13. juli kl. 11.00	18. juli kl. 14.00
6	Bergen - Kirkwall - Bergen	11. august kl. 10.00	16. august kl. 15.00
7	Delfzijl - Bergen	25. august kl. 22.00	29. august kl. 11.00
8	Bergen - Kirkwall - Lerwick - Bergen	4. september kl. 16.00	11. september kl. 15.00

Seilingsprogrammet oppdateres hvert år og vil kunne variere noe fra år til år. Programmet finnes i årlige brosjyrer som utgis av stiftelsen og på seilskipets hjemmeside på internett: <http://www.lehmkuhl.no/>

I tillegg til dette seilingsprogrammet tilbys Skjærgårdsturer med Statsraaden ut fra Bergen. Her kan det velges i BluesCruise, JazzCruise og spesielle SkjærgårdsCruise.

"Fugl Fønix" – med hvite seil er blitt en suksess og er i dag en pryd for Bergen by og en stolthet for byens innbyggere.

Stiftelsen og Venneforeningens drømmer på 1970 tallet er gått i oppfyllelse. I dag har Statsrad Lehmkuhl fast kai plass på Bradbenken i Bergen. Her ligger hun og pryder byen sammen med moderne "off-shore" fartøyer, cruiseskip og et mylder av lystbåter.

"Statsraaden" ved Bradbenken i Bergen 17.mai 2009

Jeg hadde den 17. Mai 2009 en minnerik sjømannsfrokost omord i Statsraaden og er stolt av å ha vært en liten brikke i bestrebelsene med å få "Statsraad Lehmkuhl" i sjødyktig stand. Det er derfor en stor glede for meg å kunne se de positive resultatene dette har ført til i dag, mer enn 30 år senere. Seilingsprogrammene ovenfor viser med all tydelighet dette.